

zelfs van zulk een omvang dat het in een kort opstel niet zou kunnen behandeld worden. Maar (zal men nu misschien vragen) wordt het door die beperking toch niet al te arm, zóó onbeduidend dat er bijna niets van te zeggen valt? Kon er tusschen onze natie en Calvijn wel een rechtstreeksch verband zijn? Daar hij toch in deze gewesten nooit geweest is, onbekend was met de taal van de groote meerderheid der bevolking, en ook zóóveel te doen had dat hij bovendien zich met haar wel niet kon bemoeien.

Alsof iets van dat alles een zoo groot bezwaar was, althans in den tijd van Calvijn, en dan juist bij hem!

Ook al is hij nooit hier geweest, hij heeft toch een groot aantal Nederlanders leeren kennen; en daaronder waren er, die zelfs tot zijn naasten kring behoorden, reeds van zijn studententijd af 5). Bovendien kreeg hij bijna dagelijks brieven en bezoeken uit den vreemde; en gelijk die in het algemeen destijds het voorname middel waren om van wat er in de wereld omging op de hoogte te komen, zoo kan uit de brieven, die nog over zijn, overvloedig blijken, dat hij ook ten aanzien van de Nederlanden goed werd ingelicht 6).

Voorts was de taal, die hier meest gesproken werd, hem zeer zeker vreemd; evenzeer als de taal van Duitschland, waar hij toch drie jaren gewoond heeft. In den kring der geleerden was het destijds geen gewoonte, dat men van de nieuwe talen nog iets anders dan de moedertaal leerde 7). Maar iets anders was ook eigenlijk toen niet noodig. Het Latijn was hun allen toch de taal bij uitnemendheid; en ook buiten hun kring werd die taal door velen verstaan. Daarin had Calvijn dus vanzelf reeds een middel om met Nederlanders om te gaan. En ten hunnen aanzien kwam hier nu nog bij, dat zijne moedertaal ook de taal was van de Waalsche bevolking, en dat, deels door den handel en deels door het Bourgondische hofgebruik, kennis van het Fransch ook in andere provinciën allesbehalve zeldzaam was.

Door de taal werd gemeenschap niet afgesneden. En dit kon nog veel minder door de omstandigheid, dat Nederlandsche belangen voor Calvijns bemoeiing natuurlijk geen hoofdzaak waren. Hij bezat de zeldzame gave van, bij zijn veelzijdigen